

Oikeusturva hallintoasioissa, erityisesti vammaispalveluasioissa

Osallisuustyöryhmän kuuleminen 14.9.2020

Oikeusturva perusoikeutena: PL 21 §

* Suomen perustuslaki 21 §: Oikeusturva

”Jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi **asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä** lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada **oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi**.

Käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.”

Oikeusturva perusoikeutena: PEU 47 art.

- * **Euroopan unionin perusoikeuskirja 47 art. 1–2 kohta: Oikeus tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin ja puolueettomaan tuomioistuimeen**
”Jokaisella, jonka unionin oikeudessa taattuja oikeuksia tai vapauksia on loukattu, on oltava tässä artiklassa määrättyjen edellytysten mukaisesti käytettävissään **tehokkaat oikeussuojakeinot tuomioistuimessa.**
Jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja **julkiseen oikeudenkäyntiin riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa**, joka on etukäteen laillisesti perustettu. Jokaisella on oltava mahdollisuus saada neuvoja ja antaa toisen henkilön puolustaa ja edustaa itseään.”

Oikeusturva perusoikeutena: EIS 6 art.

* Euroopan ihmisoikeussopimus 6 art. 1 kohta: Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin

”Jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyyttestä. Päätös on annettava julkisesti, mutta lehdistöltä ja yleisöltä voidaan kieltää pääsy koko oikeudenkäyntiin tai osaan siitä demokraattisen yhteiskunnan moraalin, yleisen järjestyksen tai kansallisen turvallisuuden vuoksi nuorten henkilöiden etujen tai osapuolten yksityiselämän suojaamiseen niin vaatiessa, tai siinä määrin kuin tuomioistuin harkitsee ehdottoman välttämättömäksi erityisolosuhteissa, joissa julkisuus loukkaisi oikeudenmukaisuutta.”

Oikeusturvan painopiste

- * Etukäteinen ja jälkikäteinen oikeusturva
 - * hyvä hallinto ja oikeudenmukainen oikeudenkäynti
- * Tavoitteena on, että
 - * oikeusturvan painopiste on mahdollisimman aikaisessa menettelyn vaiheessa
 - * tuomioistuimiin saapuu vain tulkinnanvaraisia oikeuskysymyksiä, joissa asian tuomioistuinkäsittely on aidosti tarpeen
 - * korkein hallinto-oikeus (KHO) antaa hallintoa ja hallintotuomioistuimia ohjaavia linjaratkaisuja
 - * oikeudenkäyntien kokonaiskesto (ml. oikaisuvaatimusvaihe) on kohtuullinen

Ennakollinen oikeusturva

- * hyvä hallinto mm. (hallintolain 2 luku ja 5 luku)
 - * hallinnon oikeusperiaatteet: tasapuolisuus, lain mukaan hyväksyttävät tarkoitukset, puolueettomuus, oikeasuhtaisuus tavoiteltuihin päämääriin, oikeusjärjestyksen perusteella oikeutettujen odotuksien suojaaminen
 - * palveluperiaate ja palvelun asianmukaisuus
 - * neuvontavelvollisuus
 - * hyvän kielenkäytön vaatimus
 - * käsittelyn viivytyksettömyys, käsittelyajan määrittely
 - * tulkitseminen ja kääntäminen

Oikaisuvaatimuksen luonne

- * oikaisuvaatimuksen käsittely on hallintomenettelyä, mutta luonteeltaan muutoksenhakua
- * hallintolain mukainen oikaisuvaatimusmenettely, jos erikseen niin säädetään
 - * kuntalain mukaan oikaisuvaatimus on ensi vaiheena muutoksenhaussa kunnan viranhaltijoiden tai muiden kunnallisten toimielinten paitsi valtuuston päätöksiin
- * oikaisuvaatimusvaihe vähentää tarvetta valittaa tuomioistuimeen
 - * tosideikkojen selvittäminen: voidaan esittää uutta selvitystä
 - * mahdollisuus muuttaa virheellistä päätöstä: päätöksen lainmukaisuutta tai tarkoituksenmukaisuutta voidaan arvioida tuomioistuinmenettelyä keveämmässä menettelyssä
 - * päätöksen perusteleminen: perusteluja voidaan muuttaa, täydentää tai täsmentää

Yleissäännökset oikaisuvaatimuksesta (HL 7 a luku)

- * oikaisuvaatimuksen saa tehdä
 - * se, johon päätös on kohdistettu tai jonka oikeuteen, velvollisuuteen tai etuun päätös välittömästi vaikuttaa (asianosainen)
 - * viranomainen vastaavasti kuin sillä on valitusoikeus
- * hallintotuomioistuimeen saa valittaa vasta oikaisuvaatimukseen annetusta päätöksestä
- * määräaika oikaisuvaatimuksen tekemiseen 30 pv päätöksen tiedoksisaannista
- * oikaisuvaatimus tehdään päätöksen tehneelle viranomaiselle, jollei toisin säädetä
 - * voidaan tarvittaessa säätää tehtäväksi esim. lautakunnalle tai muulle viranomaiselle
- * oikaisuvaatimus on käsiteltävä kiireellisenä
- * kuntalain (410/2015) 16 luvussa säädetään oikaisuvaatimuksesta (ja kunnallisvalituksesta) kunnan ja kuntayhtymän päätökseen

Valituskelpoisuus (HOL 6 §)

- * valittamalla saa hakea muutosta päätökseen, jolla viranomainen on ratkaissut hallintoasian tai jättänyt sen tutkimatta
- * valittamalla ei saa hakea muutosta
 - * päätökseen, joka koskee vain asian valmistelua tai täytäntöönpanoa
 - * hallinnon sisäiseen määräykseen, joka koskee tehtävän tai muun toimenpiteen suorittamista
- * hallintopäätöksen valituskelpoisuus ei riipu päätöksentekijän organisatorisesta asemasta
- * EU-oikeudesta aiheutuu joskus tilanteita, joissa tehokkaat oikeussuojakeinot on taattava myös viranomaisen passiivisuustilanteissa
 - * muutoksenhaun katsotaan tällöin kohdistuvan kielteiseen päätökseen

Hallintovalitus: valitusoikeus (HOL 7 §)

- * valittaa saa se, johon päätös on kohdistettu tai jonka oikeuteen, velvollisuuteen tai etuun päätös välittömästi vaikuttaa (asianosainen) ja
- * se, jonka valitusoikeudesta laissa erikseen säädetään
- * viranomaisen saa valittaa hallintopäätöksestä, jos
 - * jompikumpi edellisistä kohdista täyttyy tai
 - * valittaminen on tarpeen viranomaisen valvottavana olevan yleisen edun vuoksi
 - * käytännössä viranomaisen valitusoikeus perustuu usein erityissäännöksiin

Kunnallisvalitus (KuntaL 16 luku)

- * muutoksenhaussa kunnan ja kuntayhtymän viranomaisen päätökseen (KuntaL 135 §)
 - * kunnallisvalitukseen sovelletaan toissijaisesti HOL:in säännöksiä, eli siltä osin kuin kuntalaissa ei toisin säädetä (KuntaL 144 §)
 - * muussa lainsäädännössä voidaan säätää, että kunnan viranomaisen päätökseen haetaan muutosta hallintovalituksella
- * kunnallisvalituksen eroja hallintovalitukseen:
 - * valitusoikeus asianosaisten lisäksi kunnan tai kuntayhtymän jäsenillä (KuntaL 137 §)
 - * kunnallisvalitus ei lykkää päätöksen täytäntöönpanoa (KuntaL 143 §)
 - * valitusperusteet ja niiden esittäminen ennen valitusajan päättymistä (KuntaL 135 §)
- * KHO:een valituslupasäätely myös kunnallisvalitusasioissa (KuntaL 142 §)

Valitus KHO:een: valituslupa

- * hallinto-oikeuden päätökseen saa hakea muutosta valittamalla KHO:een, jos KHO myöntää valitusluvan (HOL 107.1 §)
- * valituslupa on myönnettävä, jos on jokin seuraavista perusteista (HOL 111 §):
 - * ennakkopäätösperuste: oikeuskäytännön yhtenäisyyden vuoksi tarvitaan KHO:n ratkaisu
 - * asiassa tapahtunut ilmeinen virhe
 - * muu painava syy
- * erikseen säädetään muutoksenhausta muun hallintotuomioistuimen (MaO, VakO, muutoksenhakulautakunnat) päätökseen
- * ei valituksia hallintopäätöksistä suoraan KHO:een

Valitus KHO:een: valitusoikeus (HOL 109 §)

- * se, johon päätös on kohdistettu tai jonka oikeuteen, etuun tai velvollisuuteen päätös välittömästi vaikuttaa eli asianosainen ja se, jonka valitusoikeudesta laissa erikseen säädetään (HOL 109.1 §, ks. myös HOL 7.1 §)
- * viranomaisen saa valittaa hallintotuomioistuimen päätöksestä KHO:een, jos
 - * päätös on kohdistettu viranomaiseen tai vaikuttaa välittömästi viranomaisen oikeuteen, velvollisuuteen tai etuun tai viranomaisen valitusoikeudesta laissa erikseen säädetään
 - * hallintotuomioistuin on kumonnut ko. viranomaisen päätöksen tai muuttanut sitä
 - * valittaminen on tarpeen viranomaisen valvottavana olevan yleisen edun vuoksi
- * valituslupasäännös (HOL 107.1 §) koskee myös viranomaisen valitusta KHO:een

Erikseen ei säädetä...

- * uuden yleislain kanssa päällekkäisistä asioista, esimerkiksi
 - * siitä, että yksityisen tekemästä hallintopäätöksestä saa valittaa hallinto-oikeuteen
 - * siitä, että hallinto-oikeuden päätöksestä saa valittaa vain, jos KHO myöntää valitusluvan
 - * päätöksen tehneen hallintoviranomaisen valitusoikeudesta KHO:een
- * luettelo päätöksistä, joista saa valittaa
 - * luettelo valituskelpoisista päätöksistä ei toimi välillisenä valituskieltona (esim. PeVL 20/2005 vp, PeVL 34/2014 vp, PeVL 15/2012 vp)
 - * PeVL 20/2005 vp: kun vankeuslain ko. pykälässä oli mainittu yksityiskohtaisen luettelon lisäksi myös muut ko. lain nojalla tehdyt yleislain nojalla valituskelpoiset ratkaisut, luettelo ei vastannut perustuslakivaliokunnan suositusta, mutta ei ollut perustuslain kannalta ongelmallinen

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista

- * 13 artikla: Sopimuspuolet varmistavat vammaisille henkilöille oikeussuojan tehokkaan saavutettavuuden yhdenvertaisesti muiden kanssa, muun muassa järjestämällä menettelyllisiä ja ikään perustuvia mukautuksia, helpottaakseen heidän tehokasta suoraa ja välillistä osallistumistaan, myös todistajina, kaikkiin oikeudellisiin menettelyihin, tutkintavaihe ja muut valmisteluvaiheet mukaan lukien.
- * Osana oikeussuojan tehokkaan saavutettavuuden varmistamista vammaisille henkilöille sopimuspuolet edistävät lainkäytön alalla työskentelevien, kuten poliisin ja vankilahenkilöstön, asianmukaista koulutusta.

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta

- * 80 § : Muuhun sosiaalilautakunnan tai muun sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen päätökseen kuin 81 a §:ssä tarkoitettuun päätökseen saa hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen siten kuin hallintolainkäyttölaissa säädetään.
- * 81 § : Erityishuoltopiirin kuntayhtymän yhtymävaltuuston tai yhtymäkokouksen, yhtymähallituksen, lautakunnan, johtokunnan, yhteisjohtokunnan, erityishuollon johtoryhmän tai muun kunnallisen toimielimen tai viranhaltijan päätökseen saa hakea muutosta siten kuin kuntalaissa säädetään, jollei tässä laissa toisin säädetä.
- * 81 a §: Muun kuin tahdosta riippumattoman erityishuollon antamista tai lopettamista koskevaan päätökseen taikka muuhun kuin tahdosta riippumattomaan erityishuoltoon liittyvään yksilöllisen erityishuolto-ohjelman hyväksymistä koskevaan päätökseen saa vaatia oikaisua aluehallintovirastolta siten kuin hallintolaissa säädetään. Oikaisuvaatimukseen annettuun päätökseen saa hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen siten kuin hallintolainkäyttölaissa säädetään.

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta

- * 81 b §: Hallinto-oikeudelta saa hakea valittamalla muutosta siten kuin hallintolainkäyttölaissa säädetään erikseen lueteltuihin päätöksiin.
- * Muutosta saa 1 ja 2 mom. tarkoitetussa asiassa hakea erityishuollossa oleva henkilö ja hänen laillinen edustajansa. Jollei täysi-ikäisellä erityishuollossa olevalla henkilöllä ole laillista edustajaa, saa muutosta hakea sosiaalihuollon asiakaslain 9 §:n 1 mom. tarkoitetuissa tilanteissa myös hänen palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen osallistuva omaisensa tai muu läheisensä.
- * 81 c § :Jos kunnallisen toimielimen tai viranhaltijan päättämä asia voidaan kuntalain 92 §:n nojalla ottaa ylemmän toimielimen käsiteltäväksi, päätökseen saa hakea muutosta siten kuin kuntalaissa säädetään.
- * 81 d §: Hallinto-oikeuden päätökseen 33 §:n 3 mom. tarkoitetussa asiassa saa hakea muutosta valittamalla KHO:een. Hallinto-oikeuden muuhun päätökseen saa hakea muutosta valittamalla vain, jos KHO myöntää valitusluvan.
- * 82 §: Muutoksenhausta valtioneuvoston, sosiaali- ja terveysministeriön, aluehallintoviraston ja hallinto-oikeuden päätökseen säädetään hallintolainkäyttölaissa.
- * Aluehallintoviraston 36 §:n nojalla tekemään päätökseen ei saa hakea muutosta valittamalla.

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista

- * 17 §: Muutoksenhausta tässä laissa tarkoitetuissa asioissa on voimassa, mitä sosiaalihuoltolain (1301/2014) 6 luvussa on säädetty sekä mitä jäljempänä tässä laissa säädetään.
- * 18 §: Sosiaalilautakunnan päätökseen, joka koskee tässä laissa henkilölle tarkoitettua palvelua ja taloudellista tukitoimea, haetaan muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen 30 pv kuluessa päätöksen tiedoksi saamisesta.
- * 19 §: Hallinto-oikeuden tämän lain 8 §:n 2 mom. mukaista palvelua tai 9 §:n 2 mom. mukaista taloudellista tukitoimea koskevassa asiassa antamaan päätökseen saa hakea valittamalla muutosta KHO:lta siten kuin hallintolainkäyttölaissa säädetään.
- * Muuhun kuin 1 mom. säädettyyn hallinto-oikeuden tämän lain nojalla valituksen johdosta antamaan henkilölle tarkoitettua palvelua tai taloudellista tukitoimea koskevaan päätökseen ei saa valittamalla hakea muutosta, ellei KHO myönnä valituslupaa.
- * Valituslupaa haetaan KHO:lta. Lupa voidaan myöntää ainoastaan, jos valituksella on erittäin suuri merkitys asianomaiselle tai jos lain soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa tapauksissa tai oikeuskäytännön yhtäläisyyden vuoksi on tärkeätä saattaa asia KHO:n tutkittavaksi.

Sosiaalihuoltolaki

- * 50 §: Edellä 45 ja 46 §:ssä tarkoitettuun päätökseen saa vaatia oikaisua kunnalliselta sosiaalihuollosta vastaavalta toimielimeltä siten kuin hallintolaissa säädetään.
 - * Sosiaalihuoltoa koskeva päätöksenteko, hoidon ja huolenpidon turvaavat päätökset
- * 51 §: Kunnallisen sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen oikaisuvaatimuksen johdosta antamaan päätökseen saa hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen siten kuin hallintolainkäyttölaissa säädetään.
- * 53 §: Hallinto-oikeuden päätökseen saa hakea muutosta valittamalla vain, jos KHO myöntää valitusluvan.
- * Valitusluvasta on voimassa, mitä siitä on säädetty hallintolainkäyttölaissa. Valituskirjelmä, jossa on ilmoitettu, minkä vuoksi valituslupa tulisi myöntää, voidaan antaa myös päätöksen tehneelle hallinto-oikeudelle toimitettavaksi KHO:lle.

Laki julkisista hankinnoista

- * 108 §: Sosiaali- ja terveyspalvelujen käyttäjien tarpeiden huomioon ottaminen hankinnoissa
- * Tämän luvun mukaisissa palveluhankinnoissa hankintayksikön on otettava huomioon kyseistä palvelua koskeva lainsäädäntö. Sosiaali- ja terveyspalvelujen hankinnassa palvelun käyttäjien yksilöllisten ja pitkäaikaisten sekä toistuvien hoito- tai sosiaalipalvelujen turvaamiseksi hankintayksikön on otettava huomioon käyttäjien erityistarpeet ja kuuleminen siten kuin muualla laissa säädetään.
- * Sen lisäksi, mitä 1 momentissa säädetään, hankintayksikön on sosiaali- ja terveyspalvelujen hankinnassa otettava huomioon palvelujen laatuun, jatkuvuuteen, esteettömyyteen, kohtuuhintaisuuteen, saatavuuteen ja kattavuuteen, eri käyttäjäryhmien erityistarpeisiin, käyttäjien osallistumiseen ja vaikutusmahdollisuuksien lisäämiseen sekä innovointiin liittyvät tekijät.
- * Pitkäkestoisia hoito- ja asiakassuhteita koskevan sosiaali- ja terveyspalvelun hankinnassa hankintayksikön on määritettävä sopimusten kesto ja muut ehdot siten, että sopimuksista ei muodostu kohtuuttomia tai epätarkoituksenmukaisia seurauksia palvelun käyttäjille.